

Małgorzata Kitlińska-Król

Nauczyciele i edukacja międzykulturowa

Chowanna 2, 275-288

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MAŁGORZATA KITLIŃSKA-KRÓL

Nauczyciele i edukacja międzykulturowa

Teachers and multicultural education

Abstract: Multicultural education is becoming for a modern society an indispensable element of its functioning. It is a civilization requirement. In this paper I attempt to define the condition and the range of knowledge as well as the competence of pedagogues who ought to implement the concepts of multicultural education. As a consequence of the research results I put forward the question concerning the educators' stage of preparation for the tasks assigned by the developing society. I consider the following issues: whether a professionally educated teacher actually prepares their students/pupils for open to diversity learning which would enable them to "tame" the difficult to predict future and to create the changes? Do they induce self-realisation and creative activity being simultaneously the example of promoter of changes.

Key words: multicultural education, teacher.

Edukacja międzykulturowa

Przemysław Paweł Grzybowski podaje, iż początki naukowej refleksji nad łącznością pomiędzy edukacją/oświatą i problemami zróżnicowania kulturowego należy wiązać z pracą amerykańskiego Biura ds. Wychowania Międzykulturowego, które powstało w 1939 roku (Grzybowski, 2001, s. 14). Celem tego Biura było „udzielenie pomocy nauczycielom i pracownikom administracji 50 nowojorskich szkół w tworzeniu i realizacji programów wychowania międzykulturowego, kształcenie nauczycieli i prowadzenie badań naukowych na temat stosunków międzyludzkich w centrach miast — zwłaszcza pod kątem napięć i konfliktów wynikających ze zróżnicowania kulturowego” (ibidem, s. 14—15). Instytucja zaprzestała swej działalności w 1954 roku. Dalsze badania w amerykańskich naukach społecznych podjęte zostały w połowie lat sześćdziesiątych XX wieku; był to efekt zacieśnienia współpracy pedagogów i antropologów (Mauviel, 1985, s. 5 — cyt. za: Grzybowski, 2001, s. 15).

W Europie — jak podaje P.P. Grzybowski za Martine Abdallah-Preteille — pierwsza informacja dotycząca problemów zróżnicowania kulturowego pojawiła się również w połowie lat sześćdziesiątych XX wieku. W Szwajcarii opublikowany został wówczas psychologiczny artykuł Jeana Piageta: *Potrzeba i znaczenie badań porównawczych w psychologii genetycznej*. Był to początek psychologii międzynarodowej, który zarazem położył podwaliny pod nurt pedagogiki międzykulturowej, odrębny od nurtu stworzonego przez anglojęzyczne środowisko badaczy amerykańskich (Grzybowski, 2001, s. 16).

Odmienność podejść do problematyki międzykulturowości wynikała zasadniczo z różnych spojrzeń na zależności między środowiskiem szkoły a polityką oświatową kraju. W podejściu amerykańskim zakładano, że szkoła — przy zastosowaniu odpowiednich programów oraz właściwej polityce władz — jest w stanie samodzielnie pokonać problemy uczniów, którzy pochodzą z mniejszości kulturowych. Inaczej problem ten widziano w podejściu europejskim. Tu silnie akcentowano wagę zależności pomiędzy kulturą, sytuacją socjalną i miejscem rodzin w środowisku a powodzeniem uczniów, szczególnie tych marginalizowanych (Grzybowski, 2001, s. 16).

Współcześnie pedagogika międzykulturowa postrzegana jest jako subdyscyplina pedagogiczna zajmująca się problemami edukacyjnymi społeczeństw (społeczności) zróżnicowanych kulturowo. Strukturalne podejście do analizy procesów edukacji na tle edukacyjnych zmian danego społeczeństwa stanowi istotę problematyki badawczej tej gałęzi pedagogiki. Fundamenty pedagogiki międzykulturowej są między-

dyscyplinarne, dodatkowo wsparte antropologią, socjologią, historią, psychologią, językoznawstwem i innymi naukami (Grzybowski, 2001, s. 17).

„Cechą charakterystyczną odróżniającą pedagogikę międzykulturową od pedagogiki — czy raczej pedagogii narodowej, jest odmienna podstawa aksjologiczna: pedagogika narodowa zawsze jest skierowana przeciwko komuś lub nastawiona na ochronę kogoś. W pedagogiach i pedagogice międzykulturowej już z dialektycznego założenia nie ma mowy o opozycyjności czy represyjności” (Denouz, 1995, s. 161—173 — cyt. za: Grzybowski, 2001, s. 18). Pedagogika/edukacja międzykulturowa niesie więc wyraźne pokojowe przesłanie współistnienia z sobą różnych społeczeństw.

„Współcześnie zadaniem pedagogiki międzykulturowej jest nie tylko refleksja nad problemami edukacyjnymi związanymi ze zróżnicowaniem kulturowym, ale również ich wykorzystanie, nadanie im rangi w programach i praktyce edukacyjnej poprzez zwrócenie uwagi na istotność świadomego spotkania i poznawania Innych/Obcych oraz następstw tych faktów” (Grzybowski, 2001, s. 20).

Czy jesteśmy gotowi stawić czoła wyzwaniu, jakie wyznacza pedagogika międzykulturowa? Kto może/powinien te zadania wypełniać?

Współczesna edukacja, nad której zadaniami zastanawiają się nie tylko pedagodzy, jednoznacznie wskazuje na potrzebę kształtowania, rozwijania postawy racjonalności i otwartości jednostki zarówno wobec Innych, jak i wobec samej siebie. Postawę taką Przemysław Paweł Grzybowski określa jako międzykulturową i podaje za Hubertem Hannoun, iż „autentyczna postawa międzykulturowa nie stanowi negacji, lecz przeciwnie — afirmację swej własnej kultury w jej relacjach z innymi kulturami” (Grzybowski, 2001, s. 27).

Przemysław Paweł Grzybowski podkreśla jednak, że ukształtowania owej postawy nie zagwarantują decyzje władz oświatowych ani też przedstawiciele świata polityki. Idee edukacji międzykulturowej muszą zaistnieć przede wszystkim w mentalności jednostek, grup, społeczeństw. Badacz, powołując się na Gastona Mialareta, wskazuje, iż „rozwijanie postawy międzykulturowej nie stanowi jakiejś szczególnej treści kształcenia czy wychowania: jej rozwój umożliwia stałe zachowanie zarówno przez nauczyciela, jak i uczniów otwartości, zrozumienia, tendencji wzbogacania kontaktów z tym, co wykracza poza mnie. Pedagogika nie musi więc być pedagogiką różnych kultur, lecz pedagogiką różnic pomiędzy kulturami” (Mialaret, 2001, s. 271—272 — cyt. za: Grzybowski, 2001, s. 27).

Zadanie z pozoru nie wydaje się trudne, jednak budowanie postawy autentycznej tolerancji, akceptacji Innych, ale także siebie, przy zachowa-

niu otwartości wymaga szerokiej wiedzy i licznych umiejętności zarówno nauczyciela, jak i ucznia. Celem takiej postawy jest więc uwzględnienie treści dotyczących Innego/Obcego oraz relacji z Innym/Obcym. W treściach bowiem, jak podkreśla Przemysław Paweł Grzybowski za Martine Abdallah-Preteille, „poznanie Innego dokonuje się poprzez akceptację siebie samego, a także, gdy to Ja staje się prawdziwym przedmiotem poznania z możliwie wielu stron” (Grzybowski, 2001, s. 29).

Postawa otwartości i tolerancji nie jest więc biernym, bezemocjonalnym odkrywaniem i zapamiętywaniem informacji o Innym, ale aktywnym dwukierunkowym procesem. Zaangażowana jednostka, grupa poznaje Innego, wchodzi z nim w relacje, w racjonalny i otwarty sposób odkrywa Innego i pozwala Innemu odkryć siebie. Przy takim podejściu zyskujemy podwójnie:

- zdobywamy nową wiedzę, doświadczenie o kwestiach dotąd nam nieznanych;
- poznajemy lepiej siebie, porównując własną kulturę do tej innej — poznawanej, ale także uzupełniamy wiedzę, uświadamiamy sobie lepiej fakty dotyczące własnej tożsamości.

Nauczyciel

Do realizacji zadań edukacji międzykulturowej powołany jest między innymi nauczyciel, osoba, która pełni funkcje edukacyjne w wychowaniu dzieci. Nauczyciel, zwłaszcza ten instytucjonalny — jak podaje Henryka Kwiatkowska — ma udział w procesach uspołecznienia młodego pokolenia, pokazywania dziedzictwa kulturowego — powszechnego oraz doświadczenia zbiorowości społecznej, jej funkcjonowania materialnego i kulturowego (Kwiatkowska, 2008, s. 24).

Nie ustają pytania o rolę, jaką odgrywa czy powinien odgrywać nauczyciel w społeczeństwie, w kulturze. Badacze problemu, eksperci, rodzice i dzieci, a także sami nauczyciele podejmują liczne próby udzielenia odpowiedzi na to pytanie. Trudno o jednoznaczne stanowisko, faktem jest jednak, iż rola zawodowa nauczyciela ulega zmianie w czasie, a współcześnie poszerza się zakres zawodowych powinności nauczyciela.

Przemiany funkcji zawodowych nauczyciela są sprzężone ze wzrostem wiedzy o nauczycielu i jego pracy oraz zmianami kulturowo-społecznymi i cywilizacyjnymi. „Przebiegają od przekazu wiedzy i dominacji »uprawy« intelektu do uczenia sposobów odkrywania wiedzy, samodzielności intelektualnej i egzystencjalnej” (Kwiatkowska, 2008, s. 46).

Nauczyciel współczesny, zdaniem Czesława Banacha, to przygotowany merytorycznie, pedagogicznie, metodologicznie, również psychologicznie profesjonalista. Jest postrzegany jako źródło wiedzy i wartości etycznych, a także życiowego i społecznego doświadczenia w zmieniającym się świecie. Autor akcentuje fakt, iż nauczyciel wyzwala aktywność uczących się i wspiera ich rozwój (Banach, 2004, s. 549). Szerokie kompetencje, profesjonalizm oraz walory humanistyczne, jak podkreśla C. Banach, są cenione u współczesnego nauczyciela, osoby uczącej się i wspomagającej rozwój swoich uczniów w zmieniającej się globalnej rzeczywistości społecznej. Nauczyciel uznany został za wartość samą w sobie, cel i narzędzie polityki edukacyjnej. Kierunek działań nauczyciela wyznacza przyszłość — kultura przyszłości, a także koncentracja na kształtowaniu stosunków międzyludzkich (ibidem, s. 550). Istotnym zabiegiem jest więc troska o właściwie realizowany przekaz norm, wartości, postaw w toku wychowania młodych ludzi.

Przebiegające procesy integracji i globalizacji wpływają również na modelowanie roli zawodowej nauczyciela. Obok roli nauczyciela Europejczyka (Kwiatkowska, 2008) dostrzegamy nową postać nauczyciela międzykulturowca. Owey nowoczesnej odsłonie nauczyciela towarzyszą nowe zadania. Jak podaje Beata Pitula, rola nauczyciela Europejczyka „wymogła na nauczycielu swoiste »oswobodzenie się« z rodzinnych przyzwyczajęń, zmianę w sposobie myślenia o procesach edukacji (z lokalnego na globalny), otwarcie się na inność i odmienność” (Pitula, 2010, s. 33).

Jakie więc wyzwania stoją przed nauczycielem wkraczającym z uczniami w rzeczywistość wielokulturową, nie tylko europejską?

Fundamentem kultury przyszłości, odbiegającej od przeszłej i współczesnej, będzie spotkanie przedstawicieli wielu kultur w jednej przestrzeni społecznej. Do pełnego, skutecznego funkcjonowania w takiej rzeczywistości społecznej ma przygotować nauczyciel. Czy jest gotów podjąć się tego trudnego wyzwania? Trudnego nie z racji działań, które nauczyciel musi zrealizować, a z powodu niedookreśloności, ku której prowadzić ma młodych.

Nauczyciele a edukacja międzykulturowa — doniesienie z badań

Na przełomie maja i czerwca 2012 roku przeprowadziłam badania wśród studentów studiów podyplomowych. Podczas badań wykorzystałam kwestionariusz ankiety. Wszyscy respondenci — 48 osób (40 kobiet, 8 męż-

czyzn) — byli czynnymi nauczycielami, pracującymi w dużych i średnich miastach województwa śląskiego. W szkole podstawowej zatrudnionych było 24 badanych, w gimnazjum 16 respondentów, natomiast 8 osób pełniło funkcje nauczycieli w szkołach średnich. Średni wiek badanych wynosił 38,3 lat, a uśredniony staż pracy w zawodzie nauczyciela — 14,5 roku.

Respondenci zostali poproszeni o określenie pojęcia „edukacja międzykulturowa”. Wyniki zbiorcze przedstawione zostały w tabeli 1.

Tabela 1

**Pojęcie „edukacja międzykulturowa”
w definicjach konstruowanych przez respondentów**

Definicja	Liczba	Procent
Popularyzacja wiedzy o kulturach	25	52,08
Reakcja na wielokulturowość	3	6,25
Poznanie i zrozumienie innych kultur	20	41,67
Razem	48	100,00

Źródło: Badania własne.

Badani nauczyciele definiowali dość poprawnie, aczkolwiek pobieżnie pojęcie edukacji międzykulturowej, różnie jednak rozkładali akcenty na elementy składowe konstruowanych opisów. Owe „akcenty” stały się wyróżnikami w podanej w tabeli 1 klasyfikacji definicji.

Nauczyciele z najliczniejszej grupy badanych (52,08%) wskazywali, iż edukacja międzykulturowa wiąże się z popularyzacją wiedzy o innych kulturach, na przykład:

- „popularyzacja wiedzy o kulturach i społeczeństwie świata, pokazanie tradycji innych kultur, regionów, grup etnicznych”;
- „wskazywanie, przybliżanie specyfiki funkcjonowania narodów innych niż nasz rodzimy”;
- „poznanie historii, obyczajów, zwyczajów szeroko pojętej kultury innych grup, narodów”.

Edukacja międzykulturowa w opiniach osób z tej grupy służy promowaniu, rozpowszechnianiu informacji o innych społecznościach. Nauczyciel rozpowszechnia wiedzę wśród uczniów, rodziców, współpracowników, w środowisku lokalnym — realizuje tym samym rolę zawodową. Myślę, że zdobycie ogólnej wiedzy, na którą wskazują badani, o Innym/Obcym może stanowić dobry punkt wyjścia szerszych poszukiwań, może podsycać chęć poznania. Będzie swoistym zapleczem, pozwalającym na bezpieczną eksplorację. Kolejnym krokiem w edukacji międzykulturowej będzie wejście w relacje dwu- bądź wielostronnej wymiany — oddziaływania.

Nauczyciele z kolejnej grupy sformułowali definicję edukacji międzykulturowej wskazującą na dwa jednocześnie przebiegające procesy: po-

znanie i zrozumienie innych kultur. Podano tu między innymi, iż edukacja międzykulturowa to:

- „wychowanie i nauczanie do asymilowania treści wielokulturowych”;
- „działania, które mają na celu poznanie i zrozumienie innych kultur, uwzględniając własną tradycję i kulturę”;
- „poznanie, zrozumienie łączności i odrębności występujących w danych kulturach, wyrabianie tolerancji”;
- „przygotowanie się przebywania, mieszania się z sobą ludności z różnych kultur, różnych krajów, w związku z poszerzającą się globalizacją i zniesieniem fizycznych granic”.

To najpełniejsze znaczeniowo definicje, podkreślające wzajemne oddziaływanie „stykających się” narodowości. Niektórzy nauczyciele punktem odniesienia formułowania definicji uczynili własną tożsamość narodową, inni mówili o potrzebie kształtowania postaw tolerancji, wskazując na globalizację jako przyczynę procesów wielokulturowych.

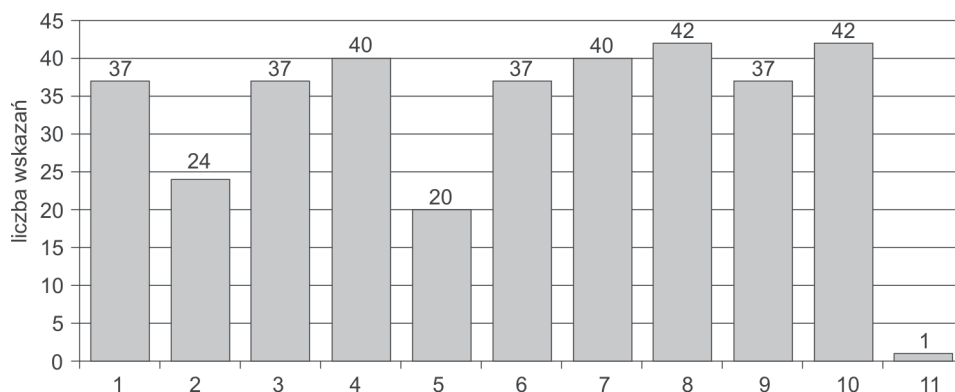
Najmniejszą grupę stanowili nauczyciele, którzy określili edukację międzykulturową jako reakcję na wielokulturowość, na przykład:

- „to reakcja na dostrzeganie wielokulturowości współczesnych społeczeństw”;
- „to odpowiedź na występowanie wielu kultur, współistnienie kultur”.

Takie spojrzenie na edukację międzykulturową jest również właściwe, zgodne z definicją proponowaną przez Jerzego Nikitorowicza: „[...] edukacja międzykulturowa jest swoistą odpowiedzią wobec faktu zaistnienia środowisk wielokulturowych, faktu ustawicznych migracji, konieczności wymiany informacji, zmian i przeobrażeń w systemie wartości jednostek i grup, rozpadu wzorców, dylematów identyfikacji, nadawania rangi tożsamości kulturowej grupy i ambiwalencji tożsamościowej” (Nikitorowicz, 2003, s. 934).

W toku badań nauczyciele zostali poproszeni o wskazanie zjawisk, faktów, które występują w polskim społeczeństwie i świadczą o wielokulturowości, łączności pomiędzy kulturami.

Za główne przejawy międzykulturowości w skali społecznej badani nauczyciele uznali zamieszkiwanie w Polsce dwunarodowościowych małżeństw, fakt osiedlania się i pracy w naszym kraju obcokrajowców (po 42 wskazania). Nie mniej istotne były obserwacje dotyczące przejmowania przez Polaków tradycji, zwyczajów, ról społecznych z innych kultur, a także funkcjonowanie w klasach szkolnych uczniów różnych narodowości (po 40 wskazań). Znacznie mniej wskazań miały takie fakty, jak: rosnąca tolerancja dla innych narodowości (24 wyróżnienia) czy język obcy w codziennym użyciu (20 wskazań). W mojej opinii wyniki stanowią zwiastun pozytywnych międzykulturowych przemian (zob. rys. 1).

Rys. 1. Zaobserwowane w polskim społeczeństwie przejawy międzykulturowości — liczba wskazań w opiniach respondentów

Objaśnienia: **1** — informacje, programy w mediach o różnych kulturach; **2** — rosnąca tolerancja dla innych narodowości; **3** — wyjazdy za granicę na urlop; **4** — uczniowie różnych narodowości w szkole; **5** — język obcy w codziennym użyciu; **6** — różne wyznania, religie; **7** — tradycje, zwyczaje, role społeczne przejmowane z innych kultur przez Polaków; **8** — ludzie innej narodowości zamieszkujący, pracujący w naszym kraju; **9** — festiwale, wystawy, imprezy międzynarodowe; **10** — małżeństwa dwunarodowościowe; **11** — inne.

Źródło: Badania własne.

Nauczyciele, uszczegóławiając przejawy międzykulturowości, wskazywali również takie, które obserwują na terenach szkół, będących ich miejscem pracy (tabela 2).

Tabela 2

**Zaobserwowane przez nauczycieli
przejawy międzykulturowości w polskiej szkole**

Przejawy międzykulturowości	Liczba	Procent
Międzynarodowe wymiany uczniów/studentów	42	15,73
Nauczyciele/wykładowcy obcokrajowcy	28	10,49
Treści programowe dotyczące innych kultur	40	14,98
Książka, prasa obcojęzyczna	24	8,98
Konferencje międzynarodowe dla nauczycieli i studentów	28	10,49
Uczniowie różnych narodowości	37	13,86
Wzorce wychowania przyjmowane z zagranicy	25	9,36
Metody, formy nauczania wyznaczone standardami światowymi	8	3,00
Styl zachowania się uczniów modelowany zasadami obowiązującymi w innych narodowościach	29	10,86
Sposób funkcjonowania nauczyciela/studenta wzorowany na zagranicznych kanonach	4	1,50
Inne	2	0,75
Razem	267	100,00

Objaśnienia: Respondenci mieli możliwość dokonania wielokrotnych wskazań.

Źródło: Badania własne.

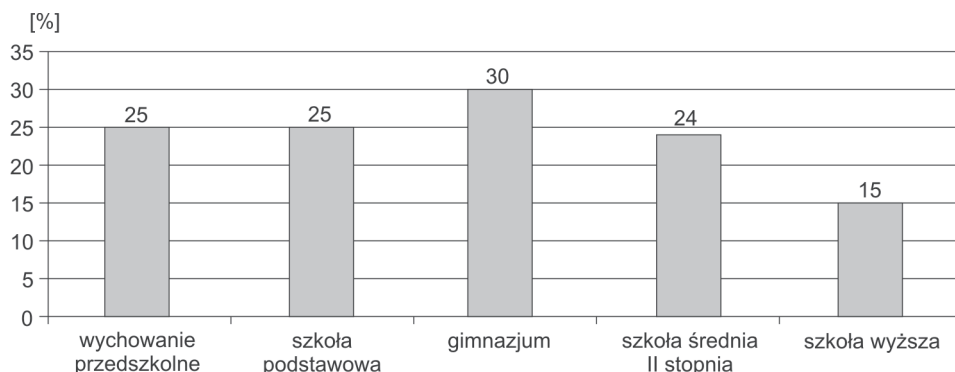
Międzynarodowa wymiana uczniów/studentów (15% wskazań) to najważniejszy przejaw międzykulturowości istniejącej w rzeczywistości szkolnej. Treści programowe prezentujące informacje o różnych kulturach (14% wskazań) przekazywane w obrębie różnych przedmiotów na różnych szczeblach oświaty — to kolejny ważny przejaw międzykulturowego funkcjonowania badanych. Prawie 14% wskazań to stwierdzenia ujawniające, że nauczyciele w swojej praktyce zawodowej spotkali się z uczniami różnych narodowości.

Respondenci (10% wskazań) uznali, że styl zachowania się uczniów spowodowany jest wzorami obowiązującymi w innych niż nasza narodowościach. Kontrastuje to bardzo z danymi ilościowymi dotyczącymi sposobów funkcjonowania nauczyciela/studenta zgodnie z zagranicznymi kanonami (1% wskazań). Dlaczego wystąpiło tu aż tak duże zróżnicowanie? Myślę, że przyczyn może być wiele. Uczniowie dorastają w rzeczywistości międzykulturowej, a badani nauczyciele to ludzie dojrzały, znający realia, ale zakorzenieni w epoce hermetyczności narodowej. Możliwe również, iż nauczyciele sami nie do końca uświadamiają sobie wzorce, z których czerpią i które prezentują podczas realizacji swoich zawodowych powinności. Podobnie jak uczniowie, również nauczyciele korzystają z ogromnej ilości źródeł informacji, które bezsprzecznie kształtują wizerunek roli społecznej, zawodowej.

Większość badanych nauczycieli (94%) stwierdziła, iż idee edukacji międzykulturowej są realizowane we współczesnej polskiej szkole, 6% respondentów było odmiennego zdania.

W opiniach respondentów założenia edukacji międzykulturowej są wdrażane zasadniczo na poziomie szkoły gimnazjalnej — tak wskazało 30% badanych. Szkole średniej II stopnia (24%) i szkole podstawowej (25%) — jako instytucjom promującym międzykulturowość — nauczyciele przypisali zbliżone wartości. Zdaniem badanych, najrzadziej treści dotyczące międzykulturowości pojawiają się w wychowaniu przedszkolnym (rys. 2). Czego dotyczą treści dydaktyczno-wychowawcze odwołujące się do założeń edukacji międzykulturowej? Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawiam w tabeli 3.

Najliczniej przedstawione zostały treści dotyczące „poznawania innych kultur” (20% wskazań) oraz „tolerancji dla innych kultur” (18%). Powtórzyły się więc główne atrybuty definicji edukacji międzykulturowej konstruowane przez respondentów. Na dalszym planie znalazły się zagadnienia dotyczące kształtowania postaw społecznych: „uczenie otwartego spojrzenia na Obcych” (15% wskazań) oraz „uświadomienie uczniom polskich odrębności narodowych” (13%). Niestety, dość niski wynik (5% wskazań) uzyskało zadanie dotyczące wdrażania do konstruktywnego bycia razem z przedstawicielami innych narodowości, a przecież to zasadniczy cel edukacji międzykulturowej.

Rys. 2. Szczegół polskiej szkoły, na których realizowane są założenia edukacji międzykulturowej, w opiniach respondentów.

Źródło: Badania własne.

Tabela 3

**Treści dydaktyczno-wychowawcze odwołujące się
do założeń edukacji międzykulturowej w opiniach respondentów**

Odpowiedzi	Liczba	Procent
Tolerancja dla innych narodów	44	18,25
Uświadomienie uczniom polskich odrębności narodowych	32	13,28
Poznawanie innych kultur	48	19,92
Porównywanie systemów edukacyjnych	16	6,64
Uczeń/student — obywatel świata	20	8,30
Nauczyciel — obywatel świata	21	8,71
Porównanie form pracy, nauki, standardów życia	12	4,98
Uczenie otwartego spojrzenia na Obcych	36	14,94
Wdrażanie do konstruktywnego bycia razem z przedstawicielami innych narodowości	12	4,98
Razem	241	100,00

Objaśnienia: Respondenci mieli możliwość dokonania wielokrotnych wskazań.

Źródło: Badania własne.

Pedagodzy zostali zapytani wprost o to, czy czują się przygotowani do promowania treści edukacji międzykulturowej wśród obecnych i przyszłych swoich uczniów. Rozkład odpowiedzi przedstawia rys. 3.

Przeważająca większość respondentów (91%) wskazała, iż jest gotowa do rozpowszechniania idei międzykulturowych. Swoją samoocenę nauczyciele uzasadniali w następujący sposób:

— „świadomość istnienia wielu kultur ułatwi uczniom poznanie zasad tolerancji”;

- „czuję się przygotowana do promowania treści edukacji międzykulturowej, jestem osobą tolerancyjną i otwartą na Innych”;
- „zachęcam uczniów do poznawania nowych miejsc i ludzi”;
- „trzeba z optymizmem dostosować się do zmieniającej się rzeczywistości, gdyż zjawisko międzykulturowości będzie się we współczesnym świecie nasilać, a edukacja ta jest ważna i promuje ideę pokoju”;
- „jestem gotowa; coraz częściej w szkole uczą się dzieci z innego kraju, funkcjonujące zgodnie z inną kulturą, przyzwyczajamy się do nich”.

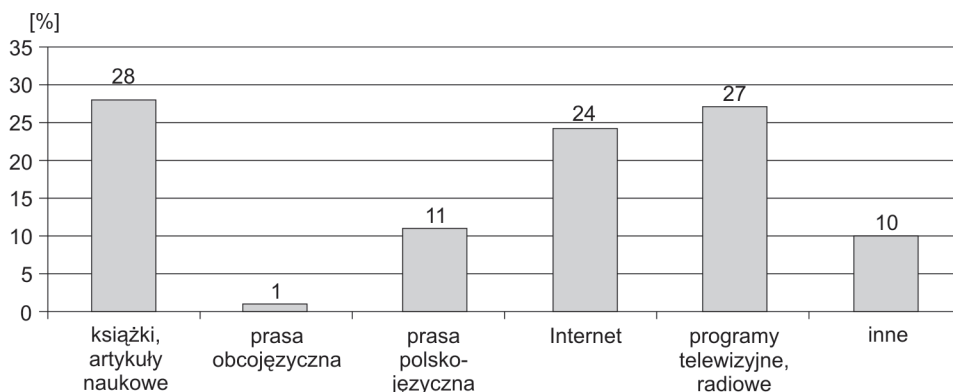

Rys. 3. Gotowość badanych nauczycieli do promowania treści edukacji międzykulturowej

Źródło: Badania własne.

Większość uzasadniała swoją odpowiedź argumentami popierającymi słuszność budowy społeczeństwa wielokulturowego aniżeli faktyczną własną gotowością do podejmowania zadań edukacji międzykulturowej. Nieliczni wskazali, iż ich przygotowanie do promowania międzykulturowości opiera się na pozytywnych postawach prospołecznych czy doświadczeniu zawodowym. Niestety żaden z badanych nie wskazał, iż uczestniczył w wymianie międzynarodowej uczniów i/lub nauczycieli, odbywał staż, był asystentem obcokrajowca czy chociażby ma szeroką wiedzę na temat innych narodowości.

Diagnozowani nauczyciele — jak pokazują to wyniki badań — swą wiedzę z zakresu międzykulturowości czerpią zasadniczo z kilku źródeł (rys. 4).

Rys. 4. Wyróżnione przez respondentów źródła wiedzy na temat międzykulturowości/ edukacji międzykulturowej

Objaśnienia: Respondenci mieli możliwość dokonania wielokrotnych wskazań.

Źródło: Badania własne.

Za podstawowe źródła wiedzy, w opiniach badanych, zostały uznane informacje pozyskiwane z książek i opracowań naukowych (28% wskazań), a także z programów telewizyjnych, radiowych (27% wskazań). Wielu respondentów jako „miejsce” pozyskiwania treści poszerzających zakres wiedzy na temat międzykulturowości wymieniło również Internet (24%). Tylko 1% wskazań dotyczył sięgania po prasę obcojęzyczną. Wśród innych źródeł (10% wskazań) nauczyciele wymienili między innymi koncerty, warsztaty, konferencje, wyjazdy za granicę podczas urlopu.

Niestety żaden z respondentów nie wskazał, iż źródłem wiedzy czy inspiracji do poszukiwań była na przykład szkoła wyższa lub średnia. Edukacja międzykulturowa w rzeczywistości szkolnej nie funkcjonuje jako odrębny przedmiot, pojawia się od niedawna na uczelniach wyższych jako edukacja regionalna, globalna, wielokulturowa czy komunikacja międzykulturowa.

Treści edukacji międzykulturowej badani nauczyciele realizowali w ramach ścieżki edukacyjnej (44% wskazań), wplatali idee tej edukacji w zagadnienia własnego przedmiotu (26% wskazań) lub w tematykę kółek zainteresowań (26%). Inne możliwości nauczania o międzykulturowości (4% wskazań), o których nadmienili badani, to organizowane w placówkach konkursy wiedzy o kulturze, kuchni, tradycjach wybranych narodów.

Konkluzja

Problematyka międzykulturowości, edukacji międzykulturowej stanowi istotne zjawisko społeczne. Szczególną rangę ma to zagadnienie dla nauczycieli i pedagogów, którzy są współtwórcami procesu edukacji i wychowania kolejnych pokoleń. Mimo iż formułowane przez badanych nauczycieli definicje edukacji międzykulturowej nie są w pełni kompletne, to jednak pozytywnie wpisują się w szeroką problematykę międzykulturowości.

Badani są pozytywnie nastawieni do zróżnicowania kulturowego społeczeństwa, większość wskazuje na pozytywne aspekty różnorodności kultur. Respondenci uznają się za osoby tolerancyjne i otwarte, ciekawe świata i ludzi. Te cechy mogą okazać się cenne dla ich podopiecznych, gdyż niezaprzeczalny jest fakt istotności nastawienia nauczyciela do Obcych/Innych. Pozytywne — promujące współdziałanie międzykulturowe — nastawienie nauczyciela może stanowić fundament lub chociażby inspirację do budowania postawy promiędykulturowej uczniów.

Respondenci ujawnili również niedomagania polskiej szkoły w zakresie prowadzenia edukacji międzykulturowej — pobieżność nauczania (brak przedmiotu „edukacja międzykulturowa”). Nauczyciele dostrzegają potrzebę kroczenia, „współbycia” z Innymi, jednak wyczuwalna jest także obawa o tożsamość narodową. W społeczeństwie międzykulturowym znajdzie się miejsce dla różnych kultur, bez potrzeby ich rankingowania. To, ile my, Polacy, będziemy chcieli zaczerpnąć od Innych, zależy od nas samych.

Jak twierdzi Grzegorz Francuz: „Współczesna rzeczywistość potęguje procesy alienacyjne, co bezpośrednio zagraża odejściem człowieka od podstaw jego człowieczeństwa, zapomnieniem i destrukcją konstruktywnych dla bycia człowieka elementów. Niepoślednią rolę w przebiegu tych procesów odgrywa wychowanie. [...] wychowanie może spełniać jedynie rolę adaptacyjną, a może też przekazywać z pokolenia na pokolenie depozyt, którym jest pełnia człowieczeństwa. Wychowanie, edukacja może poszerzać nasze pole partycypacji w byciu lub zawężać; przyczyniać się do wzrastania człowieczeństwa w nas lub też do jego skarłowacenia” (Francuz, 1999, s. 46—47). Autor ten lek na współczesną rzeczywistość wielokulturową upatruje w wychowaniu, edukacji, bez tych solidnych podstaw nie będziemy godnie żyć, w ogóle nie będziemy ludźmi.

Badania potwierdzają tezę, iż weszliśmy na tę drogę międzykulturowości — polscy nauczyciele razem z uczniami poznają Innego, bacznie się przyglądają jego kulturze, próbują i smakują. Czas na kolejny krok...

Bibliografia

- Banach C., 2004: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. Red. T. Pilch. T. 3: *M—O*. Warszawa, s. 548—553.
- Denouz P., 1995: *La recherche interculturelle en France*. In: *Relations et apprentissages interculturelles*. Éd. M. Abdallah-Pretceille, A. Thomas. Paris, s. 161—173.
- Francuz G., 1999: *O nową integrację wychowania*. Kraków 1999.
- Grzybowski P.P., 2001: *Edukacja międzykulturowa — konteksty. Od tożsamości po język międzynarodowy*. Kraków.
- Kwiatkowska H., 2008: *Pedeutologia*. Warszawa.
- Mauviel M., 1985: *Qu'appelle-t-on etudes interculturelles en sciences humaines et en sciences de l'education? Esquisse d'un etat de la question*. In: *L'interculturel en education et en sciences humaines*. Éd. C. Claret. Vol. 1. Toulouse.
- Mialaret G., 2001: *La multiculturalité et l'éducation au XXI siècle*. In: *L'interculturel en questions. L'autre, la culture et l'éducation*. Éd. L. Marmoz, M. Derrij. Paris, s. 271—272.
- Nikitorowicz J., 2003: *Edukacja międzykulturowa*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. Red. T. Pilch. T. 1: *A—F*. Warszawa, s. 934—942.
- Pituła B., 2010: *Stale cechy osobowości determinantami jakości pracy zawodowej*. Bydgoszcz.